

Граница, определяющая лексическую и синтаксическую сочетаемость слов и изменяющая значение лексических единиц, из которых состоят словосочетания, довольно непрочно и относительно условна. Нарушения семантического и синтаксического согласования могут приводить к возникновению словосочетаний, необычных как для русского читателя, так и для восприятия русскоязычными читателями.

В произведениях В. Аксёнова мы обнаружили достаточно большое количество таких примеров: *поросячье ненастье, эстрадно-магнитофонная слава, петух шестидесятых, сбалансированный сотрудник, номенклатурная опала, гипнотическое фигурное катанье, железнобетонное десятилетие, аппаратный либерал, селёдочно-баклажанная вечеринка, сексуальный тоталитаризм, стабильность расквасилась*. Необычность такого рода словосочетаний говорит о расширении семантики слов разных лексико-грамматических классов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Караулов, Ю.Н. Русская языковая личность и задачи её изучения// Язык и личность. М., 1989.
2. Словарь иностранных слов. М., 1981.
3. Аксёнов, В.П. Новый сладостный стиль. М., 1997.
4. Васюкова, И.А. Словарь иностранных слов. Правильное употребление и синонимы. М., 1998.

Т.І. Тулуш (Мінск, МДЛУ)

ТЫПЫ СКЛАДА НА ЗАЛЕЖНЫХ СКАЗАЎ ПРЫ РЭАЛІЗАЦЫІ ЗНАЧЭННЯ ІНТЭНСІФІКАЦЫІ ПРЫМЕТЫ Ў АНГЛІЙСКОЙ МОВЕ

Намінацыі *інтэнсіўнасць, інтэнсіфікацыя* тэрміналагічна абазначаюць адлюстраванне ў мове сродкамі ўсіх узроўняў працэсу павелічэння ступені праявы якаснай ці працэсуальнай прыметы. Інтэнсіфікацыя суадносіцца з паняццямі *нормы, колькасці, меры, ступені, градуальнасці, экспрэсіўнасці* і інш., разглядаецца ў розных аспектах і з разнастайнымі намінацыямі: *інтэнсіўнасць, інтэнсіфікацыя, акцэнтаванне, узмацненне, градуальнасць*. Прадмет нашага даследавання складаюць сістэмна-структурныя і функцыянальна-семантычныя характарыстыкі складаназалежных сказаў меры і ступені, параўнання і мэты як сродкаў выяўлення інтэнсіфікацыі прыметы ў англійскай мове. Паняцці *інтэнсіўнасць* і *інтэнсіфікацыя* ўжываюцца ў нашым даследаванні як тое самае, але другі тэрмін падкрэслівае дынамічны аспект інтэнсіфікацыі – працэс узмацнення ступені праявы прыметы ў супастаўленні са статычным аспектам – яе вынікам. Разгляд структур сінтаксісу, які з'яўляецца сістэмай сродкаў і правілаў стварэння адзінак маўлення («маўленне актыўнае і дынамічнае» [10, с. 414]), абумоўлівае большую адпаведнасць мэтам і задачам нашага даследавання намінацыі *інтэнсіфікацыя*.

Інтэнсіфікацыя разглядаецца намі ў адпаведнасці з прынцыпамі функцыянальнай граматыкі А.У. Бандаркі. Зыходную сістэму паняццяў гэтай мадэлі складаюць тэрміны *семантычная катэгорыя, функцыянальна-семантычнае поле, катэгорыяльная сітуацыя. Семантычная катэгорыя* (СК) – гэта «семантычная канстанта, што выступае ў варыянтах моўнага значэння і выяўляецца рознымі сродкамі выказвання» [1, с. 12]. Агульная семантычная функцыя аб'ядноўвае моўныя адзінкі ў парадigmatyчную структуру – *функцыянальна-семантычнае поле* (ФСП). Рэалізацыя ФСП у маўленні тэрміналагічна абазначаецца як *катэгорыяльная сітуацыя* (КС), што з'яўляецца «праекцыяй поля на выказванне» [6, с. 12]. *СК інтэнсіўнасці* – асобная праява катэгорыі колькасці, «выяўленне высокай ступені якасці альбо інтэнсіўнасці дзеяння ці стану» [5, с.122], «прасторва-часовае быццё якасці ў форме ступені» [7, с. 3]. Ядро поля інтэнсіўнасці складае граматычны клас слоў – прыслоўі меры і ступені [2, с. 8]: *very, extremely, completely, too, many/much/more/most, great, so, such, that, to a great extent* і інш.

Ступень праявы прыметы выяўляецца і шляхам выкарыстання сінтаксічных адзінак. У сістэме англійскай мовы іх інвентар з'яўляецца добра распрацаваным і ўключае: выклічнікі (іх функцыяй з'яўляецца выяўленне эмоцый), клічныя сказы, эмфатычныя словы *such* і *so*, паўторы, лагічны націск на дапаможным дзеяслове (на «аператары») ці ядзерны націск на іншых словах сказа, прыслоўі меры і ступені і іншыя спосабы выяўлення ступені, лексічныя сродкі інтэнсіфікацыі пыталных сказаў і вынясенне адмоўнага элементу на пачатак сказа ў адмоўных выказваннях; клічныя пытанні, рытарычныя пытанні [11, с. 170].

Мы дапускаем, што ў англійскай мове наменклатуру сінтаксічных сродкаў інтэнсіфікацыі, апроч названых вышэй, складаюць наступныя тыпы складаназалежных сказаў: меры і ступені, параўнання, мэты. Моўца выкарыстоўвае апісанне іншай сітуацыі для канкрэтызацыі ступені інтэнсіфікацыі. На памер павелічэння ступені праявы прыметы ўказваецца ўскосна, апісальна.

Аналіз матэрыялу ажыццяўляўся на аснове суцэльнай выбаркі сказаў з раманаў «1984» Дж. Оруэла, «Loser Takes All» («Хто прайграе, бярэ ўсё») Г. Грына, апавесці «The Old Man and the Sea» («Стары чалавек і мора») Э. Хэмінгвэя, апавяданняў «Red» («Руды»), «Mr. Know-All» («Містэр Усёвед») С. Моэма.

Трэба адзначыць разыходжанні ў тэрміналагічнай кваліфікацыі аб'екта нашай увагі ў нарматыўных граматыках розных моў. У сістэме англійскай і нямецкай моў структурна-семантычнае ўтварэнне «складаназалежны сказа меры і ступені» не вылучаецца, а разглядаецца як разнавіднасць складаназалежнага сказа выніку. Напрыклад, у нямецкай мове мадэль *so ... daß* апісваецца як універсальны ўзор выяўлення значэння выніковасці, які ў сваёй разнавіднасці набывае дадатковыя семантычныя адценні, у тым ліку ступені якасці ці інтэнсіўнасці дзеяння [3, с. 110–111]. І хаця ў названай працы падкрэсліваецца, што сувязь паміж часткамі даданага сказа ў выпадку выяўлення значэння інтэнсіфікацыі з'яўляецца найбольш цеснай у параўнанні з іншымі разнавіднасцямі мадэлі (тэрміналагічна гэтая асаблівасць пазначаецца як «структурная сінсемантычнасць галоўнага сказа»), не ставіцца пытанне аб незалежным функцыянальна-семантычным статусе гэтай структуры. У англійскай мове такія структуры пазначаюцца як «спецыяльны тып структур» [9, с. 194].

Бачыцца мэтазгодным больш дробнае члянэнне складаназалежных сказаў са значэннем выніковасці ў даданай частцы на ўласна выніковы і сказа меры і ступені.

Семантычная структура даданага сказа меры і ступені апісваецца пры дапамозе наступных семантычных «дыферэнцыйных прымет» (М.І. Канюшкewіч): 1) ступень дзеяння ці прыметы, яна ж прычына; 2) вынік ці магчымы наступствы інтэнсіфікацыі [4, с. 28]. Гэтыя прыметы, у сваю чаргу, фармальна суадносяцца з *інтэнсіфікатарам* (антэцэдэнтам) *so, such* і *інтэнсіфікатам* (інтэнсіфікаваным кампанентам) у галоўнай частцы, злучнікам *that*, які з'яўляецца факультатыўным элементам, і даданым сказам: *Winston's heart was thumping so hard that he doubted whether he would be able to speak* (G. Orwell). «Сэрца Ёінстана калацілася так моцна, што ён баяўся, ці здолее гаварыць» (пер. С. Шупы).

У даданых **параўнальных сказах** ступень праявы прыметы ці інтэнсіўнасць дзеяння канкрэтызуецца шляхам супастаўлення дзвюх прымет: апісанай у галоўным сказе і ахарактарызаванай у даданым сказе. Дыферэнцыйныя прыметы «ступень праявы прыметы» і «эталонная прымета/ступень праявы прыметы» фармальна суадносяцца з *інтэнсіфікатарам so/such* і *інтэнсіфікатам* у галоўнай частцы, злучнікам *as, as if, as though* і даданым сказам ці параўнальным словазлучэннем: *He had never loved him so deeply as at this moment, and not merely because he had stopped the pain* (G. Orwell). «Ён ніколі не любіў яго так глыбока, як цяпер, і не проста таму, што ён спыніў пакуты» (пер. С. Шупы).

У складаназалежным **сказе мэты** інтэнсіфікацыя прыметы ў галоўнай частцы разглядаецца як умова рэалізацыі сітуацыі, апісанай у даданым сказе. Вербалізацыя гэтых дыферэнцыйных прымет ажыццяўляецца *інтэнсіфікатарам so/such* і *інтэнсіфікатам* у галоўнай частцы, злучнікам *so as* і інфінітывам: *The plan is, ... then to sign a pact of friendship with that rival and remain on peaceful terms for so many years as to hush suspicion to sleep* (G. Orwell). «План палягае ў тым, каб, ... пасля заключыць з ёю пакт аб дружбе і захоўваць з ёю мір даволі доўга, каб падмануць пільнасць» (пер. С. Шупы).

Самым частотным інтэнсіфікатарам з'яўляецца лексема *so*, якая ахарактарызуецца шырокім спектрам сінтагматычнай спалучальнасці: прыметнік, прыслоўе, дзеяслоў, назоўнік. Кананічным сістэмным інтэнсіфікатарам назоўніка ў функцыі дзейніка ці дапаўнення ў англійскай мове з'яўляецца лексема *such*, але ў прааналізаваным матэрыяле частотнасць яе ўжывання вельмі нязначная: *It's such a damned long time since I heard it that I almost forget it myself* (S. Maugham). «Ліха яго бяры. Маё імя ніхто так даўно не называў, што я яго амаль забыўся» (пер. В. Валынскага)

Аналіз матэрыялу дазваляе сцвярджаць, што найбольш частотнай з'яўляецца інтэнсіфікацыя **прыметніка ці дзееспрыслоўя прошлага часу** ў функцыі іменнай часткі **выказніка** (прэдыкатыва): *And in those days she laughed easily. Her smile was so delightful that it made your knees shake* (S. Maugham). «А ў тыя дні яна амаль заўсёды смяялася. Яе ўсмешка была такой чароўнай, што ў цябе дрыжалі калені» (пер. наш. – Т. Т.).

Другую пазіцыю займае інтэнсіфікацыя **прыслоўя** ў функцыі акалічнасці да дзеяслова-выказніка: *He had come up so fast and absolutely without caution that he broke the surface of the blue water and was in the sun* (E. Hemingway). «Яна [рыбіна] усплыла так хутка і абсалютна без папярэджання, што разламала паверхню блакітнай вады і апынулася на сонцы» (пер. наш. – Т. Т.).

Пры інтэнсіфікацыі **назоўніка** ў функцыі **дапаўнення** назіраецца варыянтная пазіцыя *so*: у прэ- (а) і постпазіцыі (б): *a I may lose so much line that I will lose him, if he makes his effort and the drag made by the oars is in place and the boat loses all her lightness* (E. Hemingway). «Я магу згубіць гэтулькі шнура, што згублю і марліна, калі той рване ад мяне, а тормаз – звязаныя адно з другім вёслы – будзе на месцы, і

лодка згубіць усю сваю лёгкасць' (пер. П. Марціновіча). б *The beauty of the spot had filled him with a rapture so great that it was almost painful, and then he had seen Sally* (S. Maugham). 'Прыгажосць гэтага кутка прывяла яго ў **такое захапленне, што** яму стала амаль балюча, і тады ён убачыў Салі' (пер. наш. – Т. Т.).

Сустракаюцца таксама **канструкцыі**, у якіх структурная частка, што называе вынік ці наступствы інтэнсіфікацыі, папярэднічае кампаненту, у якім апісваецца прычына гэтага – узмацненне прыметы: *The flagstones were wet as though they had just been washed, and he had the feeling that the sky had been washed too, so fresh and pale was the blue between the chimney-pots* (G. Orwell). 'Брук быў мокры, нібы яго толькі што памылі, і яму здалося, што неба таксама толькі што памылі, – **такі свежы і бледны** быў блакіт паміж комінамі' (пер. С. Шупы). Такі спосаб афармлення залежнасці некаторай падзеі ад інтэнсіфікацыі прыметы сведчыць, што «...сінтаксічныя адносіны трэба адрозніваць і ад фармальных сінтаксічных сувязей, і ад рэальных адносін падзей у рэчаіснасці і іх адлюстравання ў свядомасці» [8, с. 76]. Структурнай асаблівасцю такіх бяззлучнікавых сказаў з'яўляецца паслядоўнасць элементаў другой часткі, дзе называецца ступень праявы прыметы: яна заўсёды ўводзіцца інтэнсіфікатам з лексмай *so/such*. Відавочна, такі парадак элементаў выконвае функцыю злучэння.

Такім чынам, значэнне інтэнсіфікацыі прыметы можа выяўляцца ў англійскай мове пры дапамозе пэўных тыпаў складаназалежных сказаў, у якіх ступень інтэнсіўнасці прыметы, названай у галоўнай частцы, у даданым сказе выяўляецца праз сувязь з вынікам узмоцненай яе (прыметы) праявы, параўнаннем інтэнсіўнасці прыметы з іншымі прыметамі ці аб'ектамі ці мэтай інтэнсіфікацыі. Складаназалежны сказ **меры і ступені** ўтварае ядро сінтаксічнага поля інтэнсіфікацыі, што абумоўлена яго спецыялізацыяй у выяўленні гэтага значэння: сказам гэтай структуры ўласціва інгерэнтная (не абумоўленая лексічным напаўненнем канструкцыі ці кантэкстуальнымі сувязямі сказа) рэалізацыя семантыкі інтэнсіфікацыі прыметы ў неад'емнай сувязі з вынікам гэтай інтэнсіфікацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Бондарко, А.В. Понятия «семантическая категория», «функционально-семантическое поле» и «категориальная ситуация» в аспекте сопоставительных исследований / А.В. Бондарко // Методы сопоставительного изучения языков: сб. ст. / АН СССР, Ин-т языкознания, Научный совет «Теория советского языкознания»; отв. ред.: В.Н. Ярцева. – М.: Наука, 1988. – С. 12 – 19.
2. Везнер, И.А. Ассоциативный потенциал существительных и его реализация в процессах метафорической интенсификации (на мат-ле англ. яз.): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / И.А. Везнер; Барнаульск. гос. пед. ун-т. – Барнаул, 2004. – 21 с.
3. Гулыга, Е.В. Теория сложноподчинённого предложения в современном немецком языке / Е.В. Гулыга. М.: Высш. шк., 1971. – 206 с.
4. Конюшкевич, М.И. Сопоставительное исследование синтаксиса сложных предложений в русском и белорусском языках: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01., 10.02.02. / М.И. Конюшкевич; Бел. гос. ун-т. – Минск, 1990. – 30 с.
5. Кржижкова, Е. Количественная детерминация прилагательных в русском языке / Е. Кржижкова // Синтаксис и норма. – М.; 1974. – С. 115 – 129.
6. Локшина, Т.Ф. Функционально-коммуникативное поле усиления в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.Ф. Локшина; Одесский гос. ун-т им. И.И. Мечникова. – Одесса, 1988. – 16 с.
7. Суворина, К.М. Интенсивы в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / К.М. Суворина; Моск. гос. пед. ин-т им. В.И. Ленина. – М., 1976. – 22 с.
8. Черемисина, М.И. Очерки по теории сложного предложения / М.И. Черемисина, Т.А. Колосова; АН СССР Сибир. отд-ние; отв. ред. З.Д. Попова. – Новосибирск: Наука, 1987. – 197 с.
9. Шелег, Л.А. Практическая грамматика английского языка: Учеб. пос. для студентов специальности «Соврем. иностр. яз.» учреждений, обеспеч. получение высш. обр. / Л.А. Шелег, Н.П. Петрашкевич, И.В. Дмитриева. – 2-е изд. – Минск: Лексис, 2006. – 232 с.
10. Языкознание: Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е (репринт.) изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
11. Leech, G. A Communicative Grammar of English / Geoffrey Leech, Jan Svartvik. Based on A Grammar of Contemporary English by Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. – London: Longman Group Ltd. – 1978. – 324 p.